"De Marke"

Oude berichten over Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen, Ugchelen

Maart 2005

Foto omslag

Deze heeft betrekking op een artikel dat de "verzamelwoede" van oud-Markevoorzitter Henk Phielix tot onderwerp heeft, pag 6

"De Marke"

Orgaan van de Oudheidkundige Vereniging De Marke, met als werkgebied Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen, Ugchelen

29e jaargang, maart 2005

Redacteur: Piet Willemsens, Stationsweg 6,
6971 BX Brummen. 0575-562 571
E-mail: Piet.Willemsens@12move.nl

Samenstelling van het bestuur

H.W.van Harreveld;
Tuinstraat 59, 6971 BH Brummen, *voorzitter*
tel. 0575-561 005
C.C.Uenk-Dirksen, Ringlaan 46, 6961 KL Eerbeek;
0313-652 553; *secretaris*
J.Zengerink, Rhienderensestraat 53
6964 BH Hall; 0313-651 960; *penningmeester*
W.T.M.Klomp, Langschoten 71
7371 EP Loenen; 055-505 2276; *bibliothecaris*
M.van Zadelhoff-Ruumpol, Loenenseweg 150
6961 HL Eerbeek; 0313-651 724
J.R.B.W.Krepel, Vijverweg 2
7382 BV Klarenbeek; 055-301 1330
A.van Bodegom, Wilhelminastraat 12
6971 AK; Brummen; 0575-561 323

Inhoudsopgave

Pag.

- Ter inleiding 5

- Verzamelen is bewaren – *Henk Phielix* 6

- Trees heeft een Canadees – *Wietse Venema* 12

- Goed leesbaar boek christelijk onderwijs Eerbeek – *Piet Willemsens* 14

- Waar stond de oorspronkelijke Sanders-bank? *Marianne van Zadelhoff* 21

- Prof..dr.Max Weber, markant wetenschapper, aimabel dorpsgenoot - *Jan Plant* 23

- Gekraakt boerderijtje een monument? - *PW* 28

- Op het nippertje gered (3) – *Corrie de Kool* 30

- Verteringen, geboortes en twist in De Vos – *Herman Blom* 37

- "De Buthe", ooit bewoond door familie Douwes Dekker – *S.Laansma* 38

- Multatuli en de band met Brummen – *Piet Willemsens* 41

- De familienaam "Eerbeek" - *PW* *45*

Ter inleiding

Iedere uitgave van De Marke dient *variatie* te hebben. Dus zowel lange als korte artikelen. Verhalen over een ver verleden, alswel van dichtbij. Over oorlog(sbruid), wetenschap en cultuur. U mag nog veel meer eisen aan De Marke stellen, maar aan bovenstaande criteria voldoet het in ieder geval. Een langer artikel uit een archief dat bijna verloren was gegaan: dat van de parochie Loenen, door Corrie de Kool.(p.30). Ook een langer stuk betreft de literatuur, nota bene over het beroemde boek Max Havelaar, nog wel twéé artikelen. Eerstens, de plek waar zijn gezin heeft gewoond (De Buthe, p.38), ten tweede een paar boeken waarin eveneens de band tussen Mutatuli en Brummen ter sprake komt (p.38 en 41). Waar heeft zo'n eenvoudig dorp het aan verdiend!

Dat kun je je ook afvragen over Eerbeek, waar de grote wetenschapper prof.dr. Max Weber heeft gewoond en zijn sporen heeft nagelaten. Zie hierover het doorwrochte stuk van Jan Plant.

Er zijn ook onderwerpen die zó levendig beschreven zijn, maar die bijna iedereen over het hoofd ziet: een simpele openbare *zitbank*. Sterker nog, de eertijd aan fabrikant Sanders opgedragen bank is niet meer te zien, maar Marianne van Zadelhoff heeft toch kunnen uitzoeken waar hij stond, en hoe hij eruit zag; zie de oude foto op pag. 22.

Geliefd in dit blad zijn ook altijd de discussiestukken. Hetzij dat iemand het met een vorig artikel niet eens is, hetzij dat iemand een aardige aanvulling erop heeft; zie Herman Blom op pag. 37.

En nu noemen we niet eens de reportage over een uit de hand gelopen hobby – als je tenminste het interieur van het overvolle huis van Henk Phielix beziet. Via de *cover*foto hebt u er al direct kennis mee kunnen maken; zie vooral de beschrijving van de verzamelaar zelf, op p. 6.

Moge het de lezers inspireren tot een sprankelend stukje voor De Marke die in oktober uitkomt!

Red.

Verzamelen is bewaren voor het nageslacht

Henk Phielix, Brummen

Verzamelen zit ons Nederlanders blijkbaar in het bloed, gezien de vele verzamelaarbeurzen en gespecialiseerde verenigingen. Veel musea zijn voortgekomen uit een particuliere verzameling. Wij - Corrie en Henk Phielix – van Bezooijen uit Brummen - zijn niet alleen vanaf de oprichting lid van De Marke, maar zijn ook al veertig jaar fanatieke verzamelaars!

Mijn vader verzamelde niet, maar bewaarde wel veel, zoals familiepapieren, bedrijfskranten en – uitgaven (van De Vries Robbé en Co. te Gorinchem), verenigingsuitgaven en veel oorlogspapieren, o.a. van de luchtbeschermingsdienst en de HARK (=Hulp Actie Rode Kruis). Ook schreef hij veel op, bijvoorbeeld zijn salaris, de familie-uitgaven, kolen- en gasverbruik en de eierproductie van de eigen kippen. Ik schrijf ook veel op voor mijn eigen administratie en bewaar heel veel. Zelfs wij zien het nu ook: eigenlijk te veel!

Ruilen voor oorlogstuig

Als lagereschoolleerling maakte ik de oorlog mee en weet er nog vrij veel van, zoals de bombardementen, gaarkeuken, evacuatie en inkwartiering. Ik verzamelde en ruilde toen al allerlei oorlogstuig, bijvoorbeeld hulzen, patronen en patroonhouders en direct na de bevrijding veel andere (ook scherpe) munitie. Deze scherpe munitie, o.a. Duitse pantservuisten, moest ik later van mijn vader inleveren bij de politie. Daarna heb ik nog veel materiaal van W.O.II gekregen en gekocht. Hiermee heb ik in Brummen en Leuvenheim ook wel geëxposeerd en maakte er gebruik van bij het geschiedenisonderwijs.

Omdat mijn ouderlijk huis temidden van boerderijen stond, had ik altijd al agrarische belangstelling. Ons eerste wagenwiel kregen we toen we in een flat woonden. Een echte verzamelrage is het pas vanaf 1968 in Brummen geworden. In plaats van ons te gaan specialiseren, breidden onze verzamelingen zich steeds verder uit: na het boerengereedschap volgden gereedschappen van andere ambachten, blikken en trommels, emaille reclameborden, schoolmateriaal, wit Regout, vistreven, gebruiksglas, Keulse potten en kruiken, oude verpakkingen, Delftsblauwe vazen en borden, eierdoppen, bakeliet, wandelstokken, kegelsport, padvinderij, Koninklijk

Huis, tabacologie, schaatsen, elektrische huishoudelijke apparaten, ijzeren gebruiksvoorwerpen, hang- en sluitwerk, oude kleding, kinderspelen, rekeningen van Brummense bedrijven en winkels, kinderboeken, atlassen, kalenders, ansichtkaarten en kranten.

In mijn 20-jarige bestuursperiode van De Marke – waarvan 10 jaar als voorzitter – hebben we een aantal jaren op de toen jaarlijkse verenigingsbraderie in Brummen gestaan, met ieder jaar een andere verzameling en aangepaste kledij als blikvangers. We probeerden zo voor onze vereniging nieuwe leden te werven. Oude, nostalgische dingen trekken altijd belangstelling en verschillende keren vielen we met onze kraam in de prijzen bij de jurybeoordeling wat betreft originele verenigingspresentatie.

Doordat onze verzamelwoede in Brummen wel bekend is – we haalden er ook de krant mee – kregen we nog wel eens oude spullen aangeboden of vonden we bijvoorbeeld een vuilzak met oude blikken voor de deur, zonder afzender. Toch gaf dit ook verplichtingen. Als men een beroep op ons deed om voorwerpen uit te lenen, deden we dat met plezier. O.a. voor exposities bij schooljubilea, oude kleding voor optochten en toneelstukken, bij tentoonstellingen vanwege W.O.II, bevrijding en Koninklijk Huis en als etalagemateriaal voor winkeliers. Ook bij mijn werk in het onderwijs maakte ik gebruik van onze collecties voor instructie en bij toneelstukjes, waarvoor

ik altijd zelf de teksten schreef. Voor De Marke hebben we éénmaal een schriftelijke quiz gedaan als gedeeltelijke avondvulling, onder het motto: Welke naam en/of functie heeft dit voorwerp?

Bij een expositie over oud-Leuvenheim van Stan Dekker – lid van onze vereniging- enkele jaren geleden, hebben we wat boerengerei uitgeleend, zoals een houten eg, een zicht en mathaak, een gevlochten wanne, een dorsvlegel, een dorsstok en een korenmolentje.

In ons enthousiasme kochten we ook wel eens iets waar we later geen raad mee wisten. Zo kocht ik ca. 25 jaar geleden op de kerkenmarkt in Hall een wanmolen voor
6 gulden, maar eigenlijk paste hij niet in mijn auto en in mijn huis. Na jaren onder een zeil op ons terras te hebben gestaan, heb ik hem ontmanteld, omdat zelfs het Openluchtmuseum in Arnhem hem niet wilde hebben. Het enige dat ik er van over heb gehouden is een metalen plaatje met de tekst: "L.L. DULLAERT-ZUTPHEN".

Vrouw zag haar gevelsteen

Ook aan een expositie in het Brummense gemeentehuis in het kader van Brummen 1200 (1994) hebben wij ons steentje (zeg maar steen) bijgedragen. Dit gebeuren had een onverwacht gevolg. Een vrouw zag daar namelijk de gevelsteen van haar geboortehuis met naam en jaartal. Deze steen was jaren geleden in ons bezit gekomen. Dit huis met werkplaats stond aan de Tol in Brummen, waar haar vader het beroep van kuiper uitoefende. Na telefonisch contact heeft zij de steen bij ons opgehaald in ruil voor een bos bloemen, waarbij een journalist en fotograaf van het Zutphense Dagblad aanwezig waren.

In de zeventiger jaren bezochten we met onze kinderen regelmatig verkopingen op boerderijen wegens bedrijfsbeëindiging. Zo ook eens in Harfsen waar wij de enige "burgers" tussen de aanwezige boeren waren. Voor heel weinig kochten wij wat huishoudelijke voorwerpen, waaronder twee grote lijsten met "volkskunst", dit wil zeggen door mensen zelf getekend en geschreven, voor één gulden. De mooiste heeft bij ons een ereplaats en stelt het volgende voor: met prachtige sierletters staan er de namen op van het bruidspaar Zomer-Kolkman plus hun geboortedata 1868/1869 en de jaartallen 1898-1923. Plus een gedicht, allerlei guirlandes en symbolische afbeeldingen, met pen geschreven en fraai ingekleurd.

In dezelfde periode moesten enkele huizen en boerderijen aan de Ooijerhoekseweg in Warnsveld worden afgebroken, om plaats te maken voor ziekenhuis Het Spittaal. Zo adverteerde de boer Makkink die daar

woonde, met allerlei spullen die hij kwijt moest. Wij kochten daar onder andere een oud kakstoeltje en een mangel van de firma Brinkmann en Niemeijer te Zutphen. Met veel moeite hebben we het zware, gietijzeren ding door het raam van een opkamertje naar buiten gekregen. Nu heeft hij een mooi plaatsje in onze open keuken.

Het begin van onze blikkenverzameling was in de 70-er jaren toen mejuffrouw Miedema, die woonde naast de winkel van Dullaert aan de Arnhemsestraat in Brummen, een verkoping hield. Bij de zilveren servetringen die we kochten, kregen we gratis een rood blikje van Repko's boterdrabbelkoeken in Workum, omdat "het zonde was om zo'n leuk blikje weg te gooien", zoals zij zei.

Nu staat dit blikje te pronken in ons "museum". Toen we ca. 20 jaar geleden samen met de buren een verdieping op het platte garagedak lieten bouwen, deed de buurman dat voor zijn duiven en wij voor onze blikkenverzameling! We kochten het originele winkelinterieur van bakker Van Neck aan de Zutphensestraat in Rhienderen, dat een paar jaar in de schuur had gestaan. Het probleem was het formaat: 3 bij 3 meter. In de lengte hebben we er 75 cm afgezaagd en met behulp van een schildersbedrijf is het gevaarte via een stelling en via een groot aangrenzend slaapkamerraam naar binnen gebracht.

Uit dit alles blijkt dat verzamelen een leuke hobby is, maar ook veel kosten met zich mee kan brengen.

Interview met aftredend burgemeester Wim Kozijn

Binnenkort loopt het af, het interim-burgemeesterschap van de 65-jarige Wim Kozijn over Brummen. Een man die de laatste jaren de pers - mede - heeft gehaald met zijn historische speeches. Alleen over dít onderwerp gaat het interview met De Marke.

Hebt u in het algemeen grote belangstelling voor geschiedenis? "Ik ben vooral geïnteresseerd in de laatste 150 jaar, met name over die van Brummen sinds ik hier in functie ben. Het heeft me verrast dat zich in dit uiterlijk zo rustige dorp gedurende de oorlog zoveel heeft afgespeeld. Met name de episode rondom de fusillering van acht notabele burgers op Groot Engelenburg, op 13 april 1945, was verschrikkelijk. Maar ik ben ook erg getroffen door de schietpartij rondom het postkantoor in september 1944, waarbij zes krijgsgevangenen Engelsen van de Slag om Arnhem de dood vonden. Inderdaad, ik heb bij de jongste herdenking een rede mogen houden, en de omgeving van het postkantoor *Schuldig Landschap* genoemd, naar het literaire voorbeeld van Armando, die de omgeving van de concentratiekampen aldus heeft betiteld, om daarmee de ónschuld van de gedode mensen te benadrukken. Interessant is ook de geschiedenis van Gelderland, dat uiterlijk in de architectuur zo zichtbaar is gebleven. Zutphen is daarvan een parel.

Hoe vindt u de relatie tussen de dorpen in de gemeente? Soms kan de geschiedenis een vreemde wending nemen, neem de relatie tussen Hall en Eerbeek. Vroeger was Hall het dorp bij uitstek, en kwam Eerbeek ver achteraan. Nu is het net andersom, in Hall is de geschiedenis stil blijven staan, en Eerbeek is vanaf de 19^{e} eeuw industrieel belangrijk geworden Brummen heeft in zekere zin iets wat ook Driebergen bezit: het ligt op dezelfde grondsoort en het dorp heeft een sterke koloniaal-kapitalistische uitstraling, met al die villa's uit de 19^{e} eeuw. Het is een zegen om in zulk een mooie omgeving te wonen. De uit Indië komende huizenbouwers van de 19^{e} eeuw verkozen dit ongerepte platteland boven Arnhem en Zutphen, die als steden toch iets van Sodoma en Gomorra hadden. In onze gemeente waardeer ik ook zeer de twee oude kerken die er zijn, te Hall en Brummen. De dorpen zijn iets blijven uitstralen van: geluk-was-toen-heel-gewoon. Het is niet flitsend, maar wel aardig, zoals de mensen er aardig zijn, geen domme

Postkantoordrama
Ter gelegenheid van de 60e herdenking van het Postkantoordrama in Brummen, op 18 september 2004, hield burgemeester Wim Kozijn een markante speech, waarbij hij de omgeving van dit gebouw een Schuldig Landschap noemde. Links op de foto de bijna 90-jarige Engelse oud-officier Tony Hibbert, die er zestig jaar geleden zelf bij was

plattelanders. De mensen zijn er open, praten ongedwongen met mij, ze hebben iets ouderwets in de goede zin van het woord".

Kozijn is in 1940 in het Betuwse Herwijnen geboren. Woont nu in het Noord-Hollandse Kortenhoef. "Van mijn geboorteplaats heb ik de liefde voor het rivierlandschap overgenomen. Een beetje overdreven, maar je mag het IJsselgebied van mij wel het *Toscane van Nederland* noemen, prachtig! Neem alleen al de mooie meidoornhagen in het gebied van Cortenoever. Het omgevende platteland van Brummen is erg groot, het buitengebeid telt 8915 ha. Om met het adagium van het CDA te spreken (Kozijn is zelf PvdA, PW): laten we hier het *rentmeesterschap* heel hoog houden, opdat het gebied altijd zo zal blijven! En om met de rivierschrijver Willem van Toorn te spreken: het is ook een *leesbaar landschap*, aan de bomen en huizen kun je de historie van het gebied nog aflezen. Met mijn vrouw ben ik er enkele keren door gefietst. Ik blijf wel in Kortenhoef wonen, want ik moet een boek schrijven over de beroemde wielerronde die er jaarlijks plaatsvindt". PW

Trees heeft een Canadees!

Wietse Venema, Beekbergen.

Na de bevrijding was het liedje "Trees heeft een Canadees" erg populair. De Canadese militairen hadden met veel moeite en offers ons land bevrijd van de Duitse bezetter en genoten na de capitulatie op 5 mei 1945 van een welverdiende rustpauze. Na verloop van tijd werden de Canadese eenheden successievelijk gedemobiliseerd en keerden ze weer naar hun vaderland terug. In de tussentijd, waarin in ons land een soort feestroes heerste, was er voor de Canadese militairen ruim gelegenheid kennis te maken met de Nederlandse meisjes. Daar werd dan ook goed gebruik van gemaakt. Deze vriendschappen eindigden soms in een huwelijk, maar vaker gebeurde het, dat tenslotte toch afscheid moest worden genomen, vaak voorgoed, wanneer het tijdstip van vertrek naar Canada was aangebroken.

Maar na verloop van tijd in, zeg om de vijf jaar, kwamen veel Canadezen terug om de zoveelste herdenking van het einde van de oorlog in ons land mee te maken. Zo was er een Canadese militair, die telkens om de vijf jaar terug kwam bij een familie in Beekbergen. Zoals gebruikelijk werd hij hier elke keer weer gastvrij ontvangen en ook de Beekbergse familie werd uitgenodigd naar Canada te komen. Maar telkens wanneer ze elkaar weer ontmoetten, verzuchtte de Canadees: "Hoe zou het met Annie zijn." De Beekbergenaren vroegen hoe de achternaam van Annie luidde, maar dat wist onze Canadees niet meer. Tenslotte vroegen ze in 1995: "Waar woonde Annie toen ?" En dat wist de Canadees nog. Het was een klein dorpje in het noorden van Groningen niet ver van de Waddenzee. Na enig heen en weer gepraat stapte de Beekbergse familie met de Canadees in de auto en ze reden naar het Groningse dorpje. Daar aangekomen, was een ouder iemand aan het werk in z'n tuintje en die werd ondervraagd over Annie. Het bleek dat er meerdere Annies in het dorp woonden en gewoond hadden.
De herinneringen van onze Canadees werden op de proef gesteld met de vraag: "Was het Annie van den Berg, was het Annie Oosterbroek, of was het Annie Osinga ?" "Ja, het was Annie Osinga." Maar Annie Osinga was getrouwd en vertrokken naar een dorp niet ver van Beekbergen! Men wist zowaar het adres en telefoonnummer op te sporen van de bewuste Annie. Na onderweg te hebben gegeten moest eerst de terugweg worden genomen naar Beekbergen. Besloten werd 's avonds Annie op te bellen. Dat was natuurlijk een beetje een moeilijk moment. Wat zou Annie zeggen ? Na een inleidend gesprek, werd de vraag gesteld, of ze na de oorlog kennis had gehad aan een

Foto Brouwer - Brummen

Canadees. Annie reageerde een beetje terughoudend, maar werd na verloop van tijd toeschietelijker, vooral toen ze hoorde, dat de desbetreffende "vlam" in Nederland was en moeite had gedaan haar op te sporen. Er werd een afspraak gemaakt voor de volgende morgen. Maar ja, aldus de Beekbergse familie tegen de Canadees: "Stel, dat we daar aankomen en Annie blijkt een omvangrijke verschijning te zijn en in de hoek zit een zoon van ongeveer 50 jaar, die wel een beetje op jou lijkt !" Dat was niet mogelijk, aldus de Canadees. Annie was inmiddels in grote opwinding geraakt over het komende bezoek. Ze had buren en kennissen ingelicht, dat haar eerste liefde van na de oorlog, een Canadees, op bezoek zou komen. De aankomst van de Beekbergse familie met de Canadees begon dan ook met een grote opschudding. De begroeting en de ontvangst waren allerhartelijkst. Er werden natuurlijk veel herinneringen opgehaald en verhalen gedaan hoe het leven verder was verlopen. Zo was na het vertrek naar Canada voor de Canadees en voor Annie toch nog het moment gekomen, dat ze elkaar weer terug zagen.

Goed leesbaar jubileumboek christelijk onderwijs Eerbeek

Piet Willemsens

Onzin, dat een jubileumboek van een dorpsvereniging alleen door de eigen leden met animo gelezen zou kunnen worden. Een goed geschreven verhaal krijgt ook de interesse van mensen verre daarbuiten, zeker als het ook de sfeer van het landelijke gedachteleven treffend weergeeft. Nou, zo'n jubileumboek is dat van het protestant-christelijk onderwijs in Eerbeek, dat driekwart eeuw omvat (1929-2004.)

Eigenlijk vreemd dat de vereniging pas in 1929 is opgericht, want reeds bij de wet van 1920 was er sprake van financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs. Toen het in Eerbeek eenmaal zo ver was, bleek toch duidelijk een weerstand tegen oprichting van een christelijke school, die ook te maken had met de angst voor een *breuk* in het kleine dorp. Destijds was er één (hervormde) kerk en één school (de openbare.). Het dorp stond niet als zwaar kerkelijk te boek, men was gemoedelijk van mentaliteit. Er werd gewoon bijbelles gegeven op de openbare school. Ook waren schoolhoofd en de onderwijzers van die school dikwijls kerkelijk betrokken. Terecht, zeiden veel mensen: De openbare lagere school is toch christelijk genoeg? Ook van hogerhand, de Nederlandse Hervormde Kerk, kwam geen aanmoediging. Die adviseerde de aangesloten kerken om zich buiten de schoolstrijd te houden. Men beschouwde zich immers als volkskerk en wilde dit zo houden. Nog opvallender: ook de plaatselijke predikant, ds. Blauw, was geen uitgesproken voorstander van een aparte christelijke school. Uiteindelijk werd zulk een school toch opgericht; hoe is dat te verklaren?

IJver van enkelingen

Zoals vaker, kan de oprichting van een vereniging toegeschreven worden aan de ijver van enkelingen. Voorafgaand aan de oprichting van de school had in de Brummensche Courant een discussie plaatsgevonden over de wenselijkheid van christelijk onderwijs in Eerbeek. Driemaal waren er ingezonden stukjes geplaatst door een voorstander van het *openbare* onderwijs, onmiddellijk daarna fel beantwoord door Eerbekenaar H.Witké, die een christelijke school voor ogen stond. Uit reacties kreeg Witké de

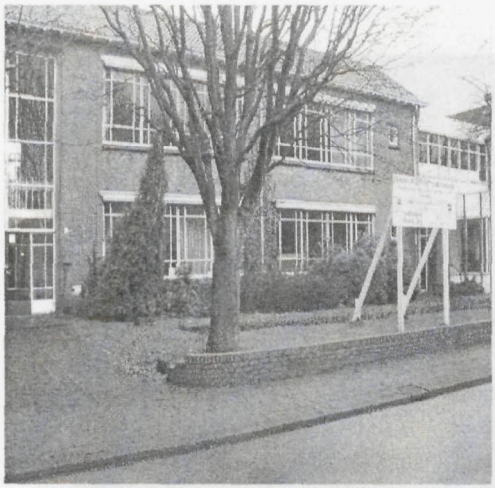

Tjark Riks, vroeger christelijke school

indruk dat hij aanhang, en inderdaad vond zijn mening weerklank, want op een door hem op 8 februari 1929 in hotel Nijk georganiseerde bijeenkomst waren enkele tientallen personen aanwezig. Er werd een bestuur gevormd, waarvan de meesten het beroep van boer beoefenden; alleen secretaris A.T.Bello was timmerman.

Toen was het zaak om voldoende leerlingen te krijgen, minimaal 36 om de school te kunnen openen. Daarnaast werd naar mensen gezocht die financieel borg wilden staan voor de nieuw te bouwen school; als zodanig wordt in het jubileumboek de Brummense grootgrondbezitter F.C.Colenbrander genoemd, die ook in Brummen al bekend stond als weldoener voor christelijk onderwijs en talloze andere verenigingen. Het nieuwe bestuur ging ijverig aan de slag met de werving van de leerlingen, die vooral werden gevonden bij boerenfamilies uit Eerbeek en Hall. Met de animo uit middenstands- en arbeidersgezinnen liep het niet zo hard. Er was een behoorlijke tegenwerking, die te maken had met de (landelijke) schoolstrijd, die toen nog zo woedde. Arbeiders bij paperfabrieken in Eerbeek waren in die economisch zware tijd bezorgd om hun baan en stuurden hun kinderen daarom bij voorkeur naar de openbare school. De oprichters daarentegen wilden dat aan hun kind onderwijs werd gegeven met de bijbel als grondslag.

De energieke en principiële aanpak leidde tot succes. Er was uitzicht op 48 leerlingen, op grond waarvan leerkrachten werden geworven en een school gebouwd. Dit laatste voor
33 000 gulden inclusief meubelen en andere middelen. Kom daar vandaag nog eens om! Het eerste hoofd van de school was H. Jansen, onderwijzer in Apeldoorn. Mede vanwege diens inzet floreerde de christelijke school in de eerstvolgende tientallen jaren. Het jubileumboek rekent uit dat circa 3030 leerlingen onderwijs hebben genoten op de drie christelijke scholen die Eerbeek later zou krijgen; ongeveer 200 personeelsleden hebben er korte of lange tijd gediend.

Bij de aankoop van een onderwijzerswoning deed men aldra een goede keus, een monumentaal huis aan de dr. Gunningstraat, voorheen bewoond door de bekende schilder Jan Mankes. Strategisch een goeie plek, want

Zo zag vroeger een school in Zwitserland eruit (Uit verzameling Henk Phielix)

ernaast lag een stuk grond waar een poosje later de nieuwe school werd gebouwd. De opening hiervan vond plaats op 2 april 1930, met veel fanfare, met o.a. als gasten het dagelijks bestuur van de gemeente Brummen. Het ging er die dag royaal toe: de aanwezigen werd thee geschonken en de veertig leerlingen werden getrakteerd op chocolademelk!

Er was ook dadelijk een "juf" aangesteld, namelijk mejuffrouw Kerkhoven. Dat moet een erg aardige vrouw geweest zijn, getuige de aandoenlijke verhalen die nu nog over haar de ronde doen. Ze kwam altijd met de fiets naar school. De kinderen renden haar tegemoet om te vragen of ze de fiets weg mochten zetten! Dan konden ze er zelf nog even op fietsen. De juf kon goed vertellen en zong graag. Ze gaf les aan de klassen 1 en 2 en meester Jansen nam de hogere klassen. De kinderen zaten in ouderwetse banken, in rijen achter elkaar, met z'n tweeën in een bank. De school stond kerkelijk in een handige buurt, want ook de Nederlands-Hervormde kerk was daar gelegen.

Naar den vleze

De crisisjaren dertig waren economisch moeilijk, maar de christelijke school ging het naar den vleze, mede vanwege haar aantrekkelijke imago. Het nieuwe gebouw met interieur maakte in die dagen grote indruk. En dan

waren er die indrukwekkende banken, en de gekleurde platen aan de muur van allerlei vogels. In de winterdag heerlijk warme lokalen, dat in een tijd dat het in vele huizen nog ongezellig koud was! Tegen de meesters en de juffrouw keek eenieder hoog op! De rokken van de meisjes waren wijd en kort genoeg om haasje over te doen. De jongens speelden vaak *overlopertje.*

De leerlingen gingen lopend of met de fiets naar school, ook degenen die van ver kwamen. Tussen de middag konden ze overblijven en uit een meegenomen trommeltje het brood opeten. In tegenstelling tot de openbare school hoefde men op zaterdag niet te komen. Als er kermis was in het dorp, had men het wat moeilijk. Deze viel op een doordeweekse dag. Alle kinderen kregen dan s'middags vrij van school, ook de kinderen van de christelijke school. Maar zij kregen daar wel te horen dat zij beslist niet op de kermis mochten komen ... Zelfs Sinterklaas werd tot de oorlog niet gevierd, maar daarna ziet men in het jubileumboek diverse foto's waarop de roomse bisschop met gejuich wordt ontvangen. De tijden waren veranderd. Toch was de christelijke school in die zin al vroeg progressief, dat men al in het eerste jaar een schoolreisje maakte; niet zo ver overigens, want het doel wasApeldoorn, waar het koninklijk park en de Juliana-toren met prachtige speeltuin werden bezocht.

Het schooljubileumboek bespreekt ook de oorlogstijd, waardoor het schoolreisje in 1940 geen doorgang vond, om het minst erge te noemen. Het departement van onderwijs stuurde een instructie met een verbod op anti-Duitse boeken ! Die moesten binnen een week uit de school worden verwijderd. Al in het begin van de oorlog kwam het bevel dat de school personen moest aanmelden die geheel of gedeeltelijk van joodsen bloede zijn. Een beruchte instructie, die aan sommige universiteiten het leven van hoogleraren heeft gekost. De landelijke schoolraad voor scholen met de bijbel was niet zo dapper, die schreef (ook aan Eerbeek) :dat "*wij ons niet mogen onttrekken aan hetgeen in de Ariër-paragraaf voorkomt*". Deze pijnlijke passage wordt eerlijk vermeld door de samenstellers van het jubileumboek, die er helaas niet achter konden komen hoe het bestuur in Eerbeek met deze instructie is omgegaan. Waarschijnlijk zal dit niet zo moeilijk geweest zijn, want de Eerbeekse christelijke school zal geen joods personeel in dienst hebben gehad.

Op een ander punt was de landelijke schoolraad van de aangesloten scholen met de bijbel heel principieel: "*Wanneer (door de bezetter) onverhoopt maatregelen mochten worden genomen, welke inbreuk zouden maken of onvereenigbaar zouden zijn met de vrije doorwerking van onze*

christelijke beginselen, dan zal de naleving daarvan voor ons om des gewetens onmogelijk zijn. Ook al zou dat tot verlies van subsidie leiden".

Overigens ging voor alle scholen in Nederland het onderwijs in de oorlogsjaren gewoon door, maar voor meester Jansen was 1943 toch ingrijpend, omdat hij gedurende zeven weken door de Duitsers in kamp Vught werd vastgehouden. Volgens oud-leerling J. Burgers had hij onder schooltijd geweigerd te voldoen aan de verplichting om zijn radio in te leveren. Jansen kwam behouden terug en hervatte zijn schoolwerk. Wel werd in de laatste periode van de oorlog het schoolgebouw door de Duitsers gebruikt. Direct na 1945 kwam de christelijke school in goede relatie met de openbare school, die door een V-1 gedeeltelijk was verwoest en onderdak kreeg bij de christelijke school. Dit werd aldus aangekondigd: "*De openbare school zal bij ons komen inwonen, de ene week s'middags- de andere week s'morgens*".

In 1942 had de school er opeens 21 nieuwe leerlingen bij gekregen, zulks in verband met de evacuatie van Scheveningen, waar de Duitsers hun *Westwal* bouwden. Uiteraard gingen die 21 leerlingen in 1945 terug naar Scheveningen, maar de christelijke school behield er nog altijd 113.

De echte bloei voor de christelijke school begon pas na de oorlog. Veel gezinnen trokken weg uit het noorden van Nederland vanwege de daar heersende werkloosheid. Zij vonden werk bij de Eerbeekse papierfabrikanten. Een belangrijk deel van deze gezinnen was gereformeerd. In 1965 ging daarom een tweede christelijke school van start. Dat noopte de School met den Bijbel aan de Derickxkamp een andere naam te krijgen. Dat werd de Tjark Riksschool, als eerbetoon aan penningmeester Tj. Riks, die in 1965 samen met zijn zoon omgekomen was bij een tragisch ongeluk. Als schoolnaam is Tjark Riks er niet meer, maar wel als een belangrijk gebouw voor de gemeenschap, waar nu de Stichting Welzijn Brummen een dependance heeft.

De tweede christelijke school, De Enk – in de T.M.C. Asserstraat - werd in 1965 gesticht. De vereniging bléef bloeien, in 1974 werd een derde christelijke school gesticht, de Spreng (Debussystraat). Het totaal aantal leerlingen van de drie christelijke scholen voor lager onderwijs was toen naar schatting 450. In 1982 gingen twee ervan fuseren, De Spreng en de Tjark Riks. Deze fusieschool was gericht op Eerbeek-Zuid, de Spreng op Noord.

In het jubileumboek komt ook de oprichting van twee kleuterscholen ter sprake – Kleutervreugd in 1958 en De Springplank in 1968, beide nauw verbonden met de christelijke lagere scholen.. Eind jaren zeventig besloot

de overheid om de kleuterscholen en de lagere scholen samen te voegen tot basisscholen. Aldus geschiedde in 1985 ook in Eerbeek.

Raak opgemerkt

Van de vele namen van leerkrachten in het jubileumboek wil ik hier alleen nog de naam van meester Slijper noemen, die in 1966 een toelichting gaf op de naam van de nieuwe school. De Enk: "*U hebt bij deze naam op geen enkel wijze kunnen merken dat het een naam is van de christelijke school. Nu leven we in een tijd waar we erg voorzichtig zijn geworden met het gebruik van het woord christelijk. De praktijk heeft zo vaak uitgewezen dat wat christelijk heet nog niet in de geest van Christus was*". Raak opgemerkt!

In zijn algemeenheid kan men stellen dat dit jubileumboek vakkundig en integer van opzet samengesteld. Goede bronvermeldingen. Er zijn ook interviews afgenomen. Soms kon nog wat journalistieker geschreven zijn, als de structuur wat brokkelig is. Hoewel, smakelijke anekdotes ontbreken niet. Hier komt weer meester Slijper ten tonele, die in de jaren zeventig een keer de schoolinspecteur op bezoek kreeg: "*De inspecteur lette ook op de kleding van het personeel, vanuit de gedachte dat onderwijzers cultuuroverdragers zijn. Toen hij onverwacht langskwam, schoot Slijper snel een colbertjasje aan, dat altijd over de stoel hing. De inspecteur had het gezien en goedkeurend geknikt, terwijl meester Slijper nog dacht: mooi,dat hebben we alvast binnen!*".

Meester De Graaf was eerst schoolhoofd van de Tjark Riksschool en daarna directeur van de gefuseerde school, die na de samenvoeging met de kleuterschool *De Triangel* werd genoemd. Net als eerste schoolhoofd meester Jansen die na 32 jaar e afscheid nam in 1962, was hij een man van grote verdiensten, die kans zag de drie verschillende culturen onder één noemer te brengen.. De Graaf nam afscheid in 1992. Qua groei zijn de hoogtijdagen van het christelijk onderwijs dan voorbij, een ontwikkeling die een algehele trend weerspiegelt die ook voor de andere basisscholen in het dorp geldt als gevolg van de vergrijzing. Beide christelijke scholen lopen prima; De Triangel met ruim 250 leerlingen en De Enk met 148 leerlingen in oktober 2004.

In de 75 jaar werden natuurlijk veel technische vernieuwingen op de school gerealiseerd, die van de *balpen* is te aardig om niet te vermelden. In de jaren 60 werd het als schrijfinstrument heel voorzichtig in één klas geïntroduceerd. Het schoolhoofd zag er wel enig risico in getuige een zinnetje in het Contactblad voor school en ouders: "*Bevalt de balpen, dan*

voeren we hem geleidelijke aan door, tot alle klassen van de school!". En zowaar, zo'n balpen vlekte niet! Dit in tegenstelling tot de inktpen.

Het jubileumboek is samengesteld door Alette Getz-Smeenk, die in de zeventiger jaren zelf die school bezocht en momenteel voorzitter is van de Vereniging voor Protestants-Christelijk Onderwijs zoals de vereniging sinds 1979 heet.

Waar stond de originele Sanders-bank?

Marianne van Zadelhoff, Eerbeek

Onlangs kreeg ik een vraag van ene Peter uit IJmuiden, die als Veluwe-liefhebber bijna elke vakantie op Coldenhove doorbrengt. Op de website van Gelderland in Beeld had hij een oude ansichtkaart gezien waarop de Sanders-bank in Eerbeek staat afgebeeld. Tijdens zijn laatste verblijf is hij het hele dorp doorgefietst op zoek naar deze bank van de foto. Maar helaas, niet gevonden. Of ik het misschien weet?

Herinnering

Ja, in mijn herinnering weet ik nog precies waar deze stond. Komend vanaf de Coldenhovenseweg, de Loubergweg op, was er rechts, net voorbij de spoorwegovergang, een mooi halvemaanvormig perkje. Daarin stond die prachtige gemetselde stenen bank, waarop menig verliefd stelletje heeft vertoefd. Helaas is de bank in de 60-er jaren afgebroken, omdat de Loubergweg verbreed en verlegd moest worden in verband met het toenemende vrachtverkeer.

Nu rijst de vraag, waarom en ter ere van wie is deze bank ooit geplaatst? Dat kon niemand mij vertellen. Totdat ik op het idee kwam Wilant Sanders eens te vragen. En hij kon uitsluitsel geven. De H. Sanders Bank is ooit door de Eerbeekse bevolking geschonken aan zijn overgrootvader Hendrikus Sanders. En wel omdat hij zoveel heeft betekend voor dit dorp.

Hendrikus is geboren op 24 februari 1828 in de gemeente Brummen en huwde op 23 februari 1852 met Jantje Stapelvoort. Samen kregen zij 11 kinderen, waarvan Willem Andries de jongste was. Ze woonden in Laag-Soeren op de molen, aan de Spanjaardslaan (nu Winternitzlaan), die eigendom was van de stichting Bethseda.

In Laag-Soeren waren destijds drie papiermolens aan de Soerensebeek: Nagedacht, Goedgedacht en Welbedacht. Op de laatste was Hendrikus papiermaker van 1864 tot 1878. Omdat op deze molen handgeschept papier werd vervaardigd en dit niet langer rendabel was, wordt de molen in 1878 omgebouwd tot wasserij.

Stoomketel, iets nieuws

Dan komt Hendrikus naar Het Oude Klooster in Eerbeek om te gaan samenwerken met zijn broer Marten Cornelis in de firma Gebroeders

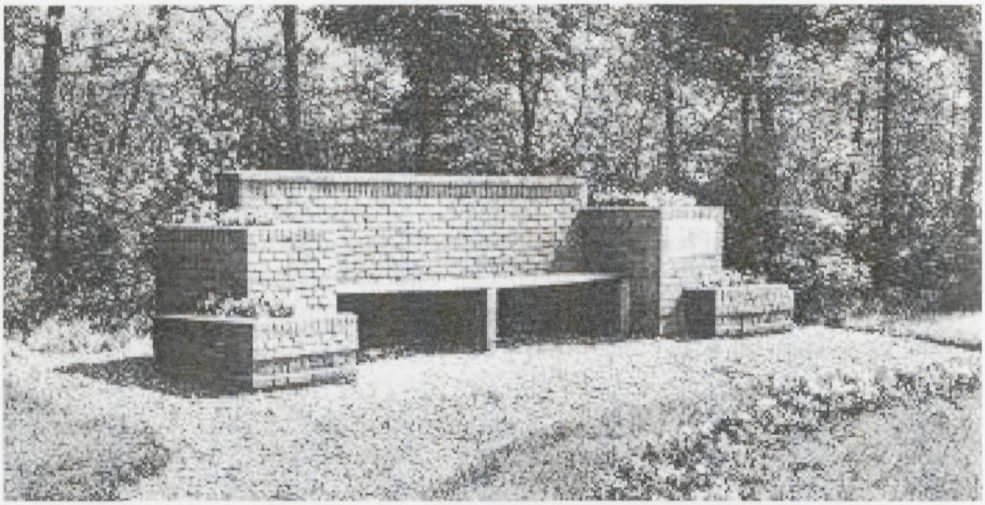

© Foto Brouwer – Brummen

Sanders. (Nu Mayr-Melnhof Eerbeek BV) Er komt een stoomketel en een machine waarop dagelijks 300 kg papier wordt geproduceerd.

In 1902 wordt de directie van de firma overgedragen aan de zoon Willem Andries en een zoon van Marten Cornelis die dezelfde naam heeft als zijn vader.

Een kleinzoon van Hendrikus, Hein Sanders, heeft zich destijds ingezet om de bank ter ere van zijn grootvader op een andere plek te laten herbouwen. Dat is gelukt. Tot op heden staat deze bij de muziektent op het Hungeling, met daarop een plaquette: H. Sanders-Bank. Het is wel jammer dat dit exemplaar totaal niet lijkt op het origineel, dat veel meer allure had.

Hendrikus Sanders is overleden op 2 februari 1927 en werd begraven op de Algemene Begraafplaats te Eerbeek. Op zijn graf staat een zuiltje ter herinnering aan zijn 100ste geboortedag in 1928.

Prof.dr. Max Weber, markant wetenschapper en aimabel dorpsgenoot

Jan Plant, Eerbeek

Op 7 februari 1937 overleed te Eerbeek, 84 jaar oud, professor dr. Max Wilhelm Carl Weber, oud-hoogleraar, eigenaar en bewoner van het landgoed 't Huis te Eerbeek. Van 1883 tot 1922 was hij hoogleraar in de zoölogie aan de universiteit van Amsterdam. Na zijn emeritaat in 1922 bleef hij werken aan de wetenschap. Met Weber's vertrek was een brokje Amsterdams universiteitsleven ten einde, waaraan de herinnering bij velen levendig bleef. "Weber's levenswerk", zo schreef het Algemeen Handelsblad van 5 september 1937, "blijft bestaan, maar de persoonlijkheid van de man die hij was, blijft alleen in de herinnering van hen die hem hebben gekend. Aan hen de taak zijn beeld vast te houden en aan het nageslacht over te dragen".

Weber was Duitser van geboorte (geboren in Bonn, 5 december 1852), de zoon van een Duitse vader en een Nederlandse moeder. Daar hij ook als kind vaak in Nederland vertoefde, hechtte hij zich toen reeds sterk aan ons land. In Duitsland maakte hij zijn diensttijd door bij de cavalerie, en studeerde te Bonn en Berlijn medicijnen. De anatomie en de zoölogie hadden echter vanaf het begin zijn voorliefde. Reeds in 1879 kwam hij naar de universiteit van Amsterdam, waar hij assistent in de anatomie werd. In 1883 werd hij benoemd tot hoogleraar in de zoölogie. Kort voor zijn huwelijk in die jaren verkreeg hij de Nederlandse nationaliteit.
In de eerste jaren aan de Amsterdamse universiteit leerde hij ook de botanica Anna van Bosse kennen, die zijn vrouw werd en die hem zijn verdere leven trouw terzijde stond.

Wetenschapper
Behalve met een groot aantal publicaties over zeer uiteenlopende diergroepen en over de resultaten van zijn wetenschappelijke onderzoekingsreizen, verrijkte hij de wetenschap met zijn hoofdwerk *"Die Säugetiere"*. Tevens gaf hij een lange reeks monografieën uit onder de titel: *"The Fishes of the Indo-Australian Archipelago"*.

Van 1899 tot 1900 leider der Siboga-expeditie, begon hij in 1900 met de publicatie van de bevindingen van deze expeditie, die als doel had een

onderzoek naar de fauna en flora van de diepzeebekkens in het oostelijk deel van de toenmalige Nederlands-Indische Archipel. Van de publicaties van die expeditie verschenen meer dan 120 delen.

Weber was in die jaren in de kracht van zijn leven en zijn hoofd

-

schappelijke reizen. In 1881 nam hij als arts en zoöloog deel aan de Noordpool-expeditie aan boord van de "Willem Barendsz", waarmee o.a. Nova Zembla werd bezocht. In

© Foto Brouwer – Brummen

Prof.dr.Max Weber (fotocollectie Ben Derksen)

wetenschappelijke expedities naar Sumatra, Java, Celebes en Flores. In 1894 en 1895 volgde er een grote reis naar Zuid-Afrika. In 1899 vertrok Weber als leider van de Siboga-expeditie voor twee jaar naar het toenmalige Nederlands-Indië. Mevrouw Weber volgde hem op de meeste van zijn reizen. Zij zelf had een groot aandeel in het wetenschappelijk onderzoek van r haar uitgebreide studies over de *algen.*

't Huis te Eerbeek

In 1895 kocht Prof. Weber het Huis te Eerbeek van de vorige eigenaar, de familie Berns. Enkele fundamenten duiden nog op een van oorsprong zeer Heren van Bronckhorst tot jachtslot diende. Een deel van het koetshuis liet hij inrichten als

Veel uitheemse bomen en planten in de tuin herinneren nog aan zijn tijd. Na de Siboga-exp

woonplaats Amsterdam, blijvend op hun Eerbeekse landgoed. Het buitenleven verminderde in geen enkel opzicht hun energie. Veel van hun e

echtelieden beschikten over een uitgebreide bibliotheek.

Hun hart was verpand aan Eerbeek. Ook het maatschappelijke en sociale deel van de toenmalige kleine Eerbeekse gemeenschap (800 inwoners omstreeks 1900) had hun intense belangstelling. Na de oprichting van de Boerenleenbank in 1907 was hij daarvan lid van de Raad van Toezicht van 1907 tot 1932.

Prof. Weber was initiatiefnemer van de oprichting van het Gemeenschapsgebouw *EERBEEKS BELANG* omstreeks 1905. In die tijd beschikte Eerbeek over geen enkele toereikende vergaderruimte. De Bijenmarkt had in dit nieuwe gebouwtje jaarlijks onderdak, maar daarnaast hebben ook vele verenigingen en instellingen in de loop der jaren hiervan geprofiteerd. Het in het begin van de twintigste eeuw opgerichte gebouw nabij restaurant *De Korenmolen* werd in 1980 afgebroken. Prof. Weberj was ere-voorzitter van de Imkersvereniging *Eensgezindheid.*

Hij was een gewichtige, zeer geziene persoonlijkheid. Hij bezat een sterk ontwikkeld sociaal gevoel en bemoeide zich veel met het dorpsleven. Mevrouw dr. Anna Antoinette Weber-Van Bosse, geboren in Amsterdam, op 27 maart 1852, was in 1921 de oprichtster van de Eerbeekse Montessori-kleuterschool. Tot haar dood op 29 oktober 1942 was zij hiervan bestuursvoorzitter. Het wel en wee van Eerbeek ging het echtpaar Weber zeer ter harte. Konden zij geen raad geven, dan deden ze het met de daad, veelal in stilte.

Begrafenis te Eerbeek

Woensdagmiddag 10 februari 1937 werd op de begraafplaats te Eerbeek het stoffelijk overschot van prof. dr. Max Weber ter aarde besteld.
De wens van de familie was, dat bij het graf niet zou worden gesproken. Een uitzondering werd gemaakt voor prof. dr. *L.F. de Beaufort*, leerling en vriend van de overledene. Deze gewaagde met grote warmte van het werkzame leven, dat prof. Weber steeds heeft geleid. Op een leeftijd, waarop anderen rust nemen, bleef hij werken. Hij sprak zelden over zichzelf. Bij zijn 70ste verjaardag in 1922 gaf hij op een toespraak van een vriend ten antwoord zich niet bewust te zijn in zijn leven meer te hebben gedaan dan ernaar te streven zijn plicht te doen. Prof. Weber had zichzelf daarmede uitstekend gekarakteriseerd, aldus spreker. Voor wat hij plicht achtte, moest al het andere wijken. Voor zijn belangrijke werkzaamheden op wetenschappelijk gebied, waarvoor hij tweemaal koninklijk werd onderscheiden, bezat hij een in hoge mate helder verstand, scherp inzicht en een ijzersterk geheugen.

Oude afbeelding van landgoed 't Huis te Eerbeek (fotocollectie Ben Derksen)

Spreker wenste niet uit te weiden over zijn wetenschappelijke verdiensten, doch alleen grote dank te betuigen voor alles wat hij heeft gedaan, in het bijzonder namens de Universiteit van Amsterdam. Veertig jaar heeft prof. Weber de universiteit van Amsterdam gediend. De universiteit is trots een man als Weber tot haar leraren te hebben mogen rekenen, aldus spreker. Ook Artis heeft veel aan hem te danken. Hij heeft steeds grote belangstelling voor Artis getoond, zowel in zijn functie van bestuurslid alsook als directeur van het Zoölogisch Museum van de universiteit en Artis, dat onder zijn beheer tot grote bloei is gekomen. Prof. Weber was de laatste mede-oprichter van de Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandse Koloniën. Sinds de oprichting heeft prof. Weber deel van het bestuur uitgemaakt en menige grote expeditie is door zijn initiatief en medewerking tot stand gekomen. Als bestuurslid van de maatschappij herdacht spreker dankbaar wat prof. Weber voor haar is geweest.

De Nederlandse Dierkundige Vereniging heeft hem reeds geëerd in het onderzoekingsvaartuig van het Zoölogisch station der vereniging, dat "Max

Weber" werd gedoopt. Vele jaren is prof. Weber bestuurslid en verscheidene jaren voorzitter geweest van deze vereniging. Dankbaar zal de vereniging haar erelid blijven gedenken. Spreker merkte op, dat ieders volle sympathie uitgaat naar mevrouw Weber-Van Bosse, die haar man meer dan 50 jaar trouw ter zijde stond en die hem vergezelde op al zijn ontdekkingsreizen.

Dr. *P. Blaauw*, predikant van de Ned. Herv. gemeente te Hemmen (Betuwe), vroeger te Eerbeek (1922-1933), was de tweede spreker. Hij liet in zijn toespraak uitkomen, dat prof. Weber zijn vriendschap op allerlei wijzen en in allerlei kringen gaf. De mensen van Eerbeek zijn er trots op en dankbaar voor, dat hij in hun midden wordt begraven. Spreker schetste hem als een waardige, ridderlijke, met liefde en grote trouw bezielde persoonlijkheid.

De lange rouwstoet met auto's reed na het vertrek van 't Huis te Eerbeek langs de Ned. Herv. Kerk. Bij het passeren hiervan werd het orgel bespeeld, terwijl op het kerkhof Muziekvereniging Eendracht koraalmuziek ten gehore bracht.

Noot. Het *Weber's Bos*, de *Professor Weberlaan* en *zes kleine gebrandschilderde ramen* in het koor van de Kruiskerk aan de Dr. Gunningstraat herinneren aan deze eminente bewoners van 't Huis te Eerbeek.

Gekraakt boerderijtje een monument?

Onder Broek in Brummen stond twee jaar geleden een mooi boerderijtje op de nominatie om gesloopt te worden. Althans, er was een hek omheen geplaatst met de naam van een slopersbedrijf. Wie schetst mijn verbazing – *excusez le mot* – toen ik onlangs hetzelfde huis vrolijk bewoond zag, en het hek verwijderd! Ik stap het erf op, ontmoet een argwanende jonge dame, die me even later toch binnenliet voor een gesprekje met koffie Binnen vijf minuten betreden nog enkele jongelui de kamer, en ontstond er een aardige conversatie. Het blijkt dat zes *twenners* al enige tijd geleden bezit hebben genomen van het ten dode opgeschreven huis. Ze hebben niet alleen het hek verwijderd, maar ook het pand gerestaureerd, *We proberen het in stand te houden, de buren zijn blij met ons,* krijg ik te horen. De nieuwe bewoners hebben een job in deze omgeving, er is ook een meisjesstudente (politicologie in Leiden) bij. In hun vrije tijd hebben ze inmiddels het op instorten staande dak gered en uitgeslagen plafonds er weer ingezet, evenals het glas uit de raamkozijnen. De trap naar de kelder is weer te betreden.

Zó dreigend zag de situatie er twee jaar gelden uit ...

…en kijk nu eens, hoe fris het erbij staat! Maar nog niet echt monumentaal

Idealistische krakers dus. De eigenaar is Fortis bank. Nee, daarvan hebben ze niets gehoord, wel dat er op deze plaats ruimte moet komen voor een 18-holes golfbaan. Evenwel, de gemeente zou het oude *schuurtje* bij de boerderij als monument willen behouden. Hoe het nu verder moet? Dat blijft erg onduidelijk bij de bewoners van het negentiende-eeuwse boerderijtje aan de Knoevenoordstraat 59. Bij de gemeente (heer Bos) heb ik geïnformeerd: Nee, er lopen voor dat huis geen procedures voor sloop of monumentenplaatsing. Wel is uit persberichten bekend dat de weg naar een 18-holesbaan nog lang niet afgelegd is. Dus kunnen we voorlopig nog genieten van het oude bouwsel, dat erg afgelegen ligt, alleen fanatieke wandelaars of fietsers komen er langs. PW

Op het nippertje gered(3)

Corrie de Kool, Loenen

Het volgende artikel gaat over het eeuwenoude parochie-archief van Loenen, in 2000 op het nippertje gered van vernietiging (zie De Marke van oktober 2003). Nu deel 3 over dat archief.

Eeuwenoude documenten hebben iets magisch. Ze trekken aan, maken nieuwsgierig en kunnen de lezer gaan boeien. En dan kan het gebeuren dat uit een bundeltje oude documenten onverwacht de contouren oprijzen van een onbekende persoon, een vrouw in dit geval. Haar naam is Johanna, de dochter van Reijndert: Johanna Reijndts[1]. Wie was deze vrouw, en wat doet zij verborgen in oude aktes in het archief van de rk parochie van St. Antonius Abt in Loenen? Onverwacht bleek dat zij ook sporen heeft nagelaten in het archief van Kasteel Ter Horst in Loenen. Al lezende is het volgende beeld van haar gegroeid.[2]

"Bemiddelde jongedochter"

Johanna Reijns wordt voor het eerst genoemd in 1723, samen met Lubbert Reijns. Als erfgenamen van Reynt Jansse zijn ze betrokken in een conflict met scholtis Benjamin Potgieter. Beide partijen menen recht te hebben op aandelen hout in het Ugchelse bos, het HoogSoerderbos en de HoogSoerder hegen. De landdrost van Veluwe bemiddelt en Johanna en Lubbert krijgen het perceel in het Ugchelse bos en een geldbedrag toegewezen. De andere delen zijn voor Potgieter.

Johanna Reijndts ontpopt zich nadien als een rentenierende bankierster in de ruime omgeving van het buurtschap Engeland bij Beekbergen. 'Meerderjarige jongedochter' wordt ze vaak genoemd in de akten, zelfs nog in haar testament. Dat betekent niet dat ze jong gestorven is, ze is minstens vijfenzestig jaar geworden. 'Jongedochter' wijst op: niet gehuwd.

---

[1] In de bijna veertig akten is de achternaam op veel manieren geschreven. Hier zal 'Reijndts' worden aangehouden, tenzij de naam duidelijk in verband met een bepaalde akte genoemd wordt.

[2] Bij dit artikel zijn verwijzingen naar aktes achterwege gelaten. Desgewenst is hetzelfde artikel mét verwijzingen beschikbaar.

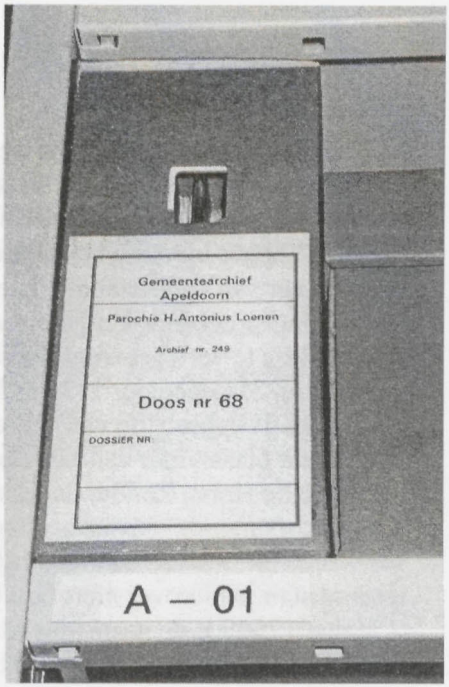

Nu veilig opgeborgen

Johanna Reijndts is bemiddeld. Ze leent in 1731 in de vorm van een obligatie *f* 3000 aan Hendrik Ligt, die dit geld nodig heeft voor zijn papiermolen (de grote Slats) in Loenen; en kort daarna aan hem nog eens
bedragen van *f* 400 en *f* 250 . Ook heeft ze *f* 2000 uitstaan bij meester papiermaker Willem Janse en Annetje Abrahams op de Ruytermolen in

f 312 geërfd van Marritje Reinders, waarvan de aflossing door Grietje Melissen Ploegh kennelijk niet zo vlot gaat. Johanna Reijndts verwerft stukjes zaailand en hooiland, ze koopt in 1736 het pandschap van de Spelderacker, horende bij het goed Beeckhuijsen, en ze verpacht kleinere goedjes als 't Hooftje' en 't Slingeland'. Bijna al haar grond is gelegen in de buurt van Engeland en Beekbergen.
de Haegen ligt twee mergen 'vuyl land bewassen met heyde, holt, doorns, vol hoogtens en laegtens, hulten en bulten'. Johanna Re – met hulp van de pachter van 'de Haegen' Cornelis Beerents-
Vanwege de te verwachten 'sware kosten' verzoekt zij de Rekenkamer van Gelderland om ontheffing van de thiend op dat
wordt haar in 1742 voor twaalf jaar verleend.

Een goed bewaard geheim

In 1750 wordt Johanna Reijndts ziek. En ze denkt na "over de sekerheyd des doods, en de onsekere tyd en ure van dien ... en ick ben niet van meninge uyt dit tijdelycke en vergankelijcke leeven te scheyden, sonder alvorens over

is rooms-katholiek, heeft geen man, geen kinderen en familie? Onder vier ogen maakt ze haar laatste wil bekend aan scholtis H. van Hamel. Het testament gaat in een envelop die zij twee keer verzegelt. In het bijzijn van

testatrice goed bij haar hoofd is, dat deze envelop pas geopend mag worden

ná haar overlijden. Vervolgens wenst Johanna dat executeur van haar testament en erfuiter van haar nalatenschap zal zijn de Hoog Welgeboren Heer Alard Wijnand Hackfort, Heer tot de Horst. In een derde akte wordt Stephen Tapper uit Arnhem gemachtigd om het besloten testament door de rekenkamer van Gelderland te laten approberen (bevestigen). In deze machtigingsprocedure kiest Johanna Reijndts Hendrik Ligt uit Loenen om haar in deze te vertegenwoordigen. De drie aktes betreffende het testament zijn alle op 31 december 1750 in *Loenen* opgemaakt. Opmerkelijk is, dat gelijk met de approbatie van het testament voor de Rekenkamer ook de overdracht plaatsvindt van 'De Spelderacker in de Engelander Enck' aan de Heer van de Horst. Zonder dat er een geldbedrag genoemd wordt. Is dit een overdracht om niet? Alvast een tegemoetkoming vooruitlopend op te verrichten diensten in de toekomst? In de benoeming tot executeur–testamentair is hierover niets beschreven.

Vanaf 1750 zal de naam van Alard Wijnand Hackfort vaker in aktes voorkomen. Hij woont in die tijd bij zijn bejaarde moeder Maria Cornelia van der Borch, weduwe van Olivier Hackfort, op De Horst in Loenen. Hij is vrijgezel en bijna veertig jaar oud. Als oudste zoon zal hij de Horst met een deel van de omvangrijke bezittingen erven en gaan beheren. Maar de laatste jaren van haar leven heeft zijn moeder de touwtjes in handen, ook op rk kerkelijk gebied. Na haar overlijden in 1757 en kort na de verdeling van haar nalatenschap trouwt hij in 1759.

Johanna Reijndts gaat haar leven afbouwen. In september 1758 verkoopt ze de boerenbedrijven 'de Haegen' en Beekhuijsen in kerspel Beekbergen aan Alard Wijnand Hackfort voor een bedrag van *f* 2500 en twee weken later ook aan hem de (eerder genoemde) obligatie van *f* 2000, ten laste van Willem Janse. Beide onderhandse aktes zijn getekend op de Horst en op 30 september geapprobeerd.

Er ligt dan voor Johanna nog een nare kwestie. De papiermaker Hendrik Light had in het verleden *f* 3650,- van Johanna geleend en nog steeds niet terugbetaald. Op 7 januari 1751 (een week na opstelling van het testament) waren ze overeengekomen de schuld af te doen met duizend gulden. Dat bedrag was nog steeds niet betaald. Ik ben Johanna Reijndts niets schuldig, meende Hendrik Ligt. Negen jaar is zij bij mij in de kost geweest en zij heeft daarvoor geen kostgeld betaald. In die periode ben ik in haar zaken als haar gevolmachtigde opgetreden. Daarvoor heb ik geen vergoeding van kosten of beloning voor ontvangen. Pas na tussenkomst van Alard Wijnand Hackfort komen beiden overeen om elkaar met gesloten beurzen te compenseren.

Een grote verrassing...

Johanna Reijndts overlijdt op 25 december 1764. 'Voorzien van de laatste sacramenten' noteert de pastoor in het LIBER MEMORIALIS van de statie Horst en Eerbeek. Dan komt een spannend moment. Het testament gaat

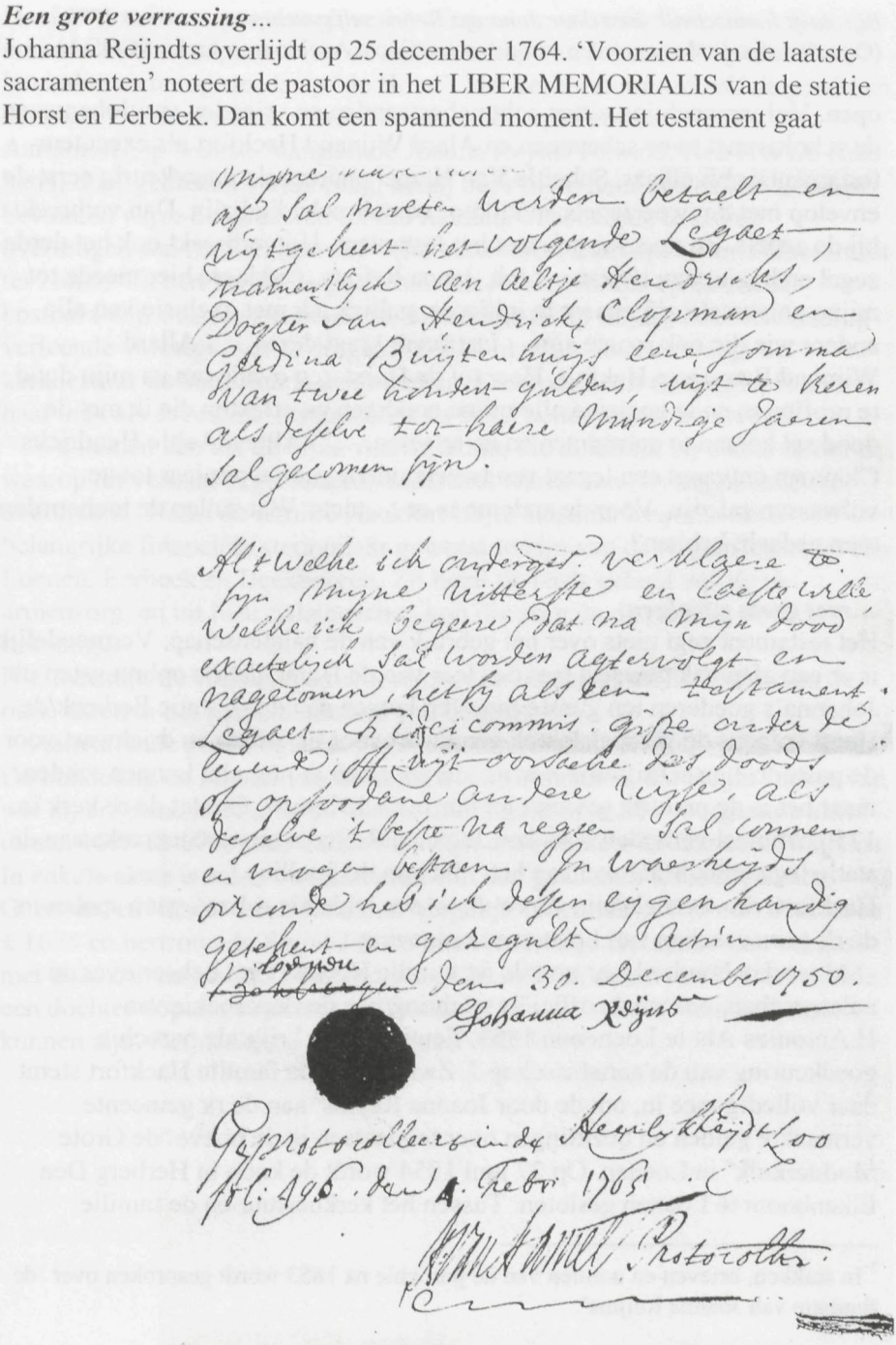

Mijne nalatenschap
al sal moeten werden betaelt en
uijtgeheert het volgende Legaet,
namentlijck aen Aeltje Hendricks,
Dogter van Hendricks Cloppman en
Gerdina Buijtenhuijs eene somma
van twee honderd guldens, uijt te keren
als deselve tot haere mündige Jaeren
sal gecomen sijn.

Alt welke ick onderges. verklaere te
sijn mijne uitterste en laetste wille
welke ick begere dat na mijn dood
caetelijck sal worden agtervolgt en
nagecomen, hetsij als een testament,
Legaet, of fideicommis. gifte onder de
levend, of uijt oorsaeke des doods
of opsoodane andere wijse, als
deselve t beste na regten sal connen
en mogen bestaen. In waerheijdt
oirconde heb ick desen eygenhandig
geteekent en gezegelt. Actum
~~Bokhoven~~ Lodijnen den 30. December 1750.

Johanna X Reijnts

Gepprotocolleerd in de Heerlijckheijdt Loo
fol: 496. den 4. Febr 1765.

[illegible] Protocolist.

Bijschrift handschrift: Een door Johanna Reijns zelf geschreven stuk uit 1770
(Opname van dit document en van de archiefdoos: Apeldoorns Archief CODA)

open. Vol verwachting zitten acht nabestaanden en vrienden van Johanna en de scholtis met twee schepenen en Alard Wijnand Hackfort als executeur-testamentair bij elkaar. Scholtis Van Hamel onderzoekt nauwkeurig eerst de envelop met de twee zegels en kijkt of ze onbeschadigd zijn. Dan verbreekt hij de zegels. Zo doet hij ook met het testament. Hij verbreekt ook het derde zegel en begint dan te lezen: " Ick, Janna Reijnts, verklaere hier meede tot mijne universele erfgenaem te initieren, gelijck ick met exclusie van alle andere wie die ook mogte sijn, instituere kragt deses, ... Allard Wijnand Baron van Hakfort, Heer tot de Horst, ten eynde om na mijn dood te profiteren en te genieten alle mijne goederen en effecten die ik met de dood sal komen te ontruymen en na telaeten.....". Alleen Aeltje Hendricks Clopman ontvangt een legaat van tweehonderd gulden per jaar tot ze volwassen zal zijn. Voor de anderen is er ... niets. Wat zullen de toehoorders toen gedacht hebben?

...met grote gevolgen.

Het testament zegt niets over het gebruik van de nalatenschap. Vermoedelijk is er een afspraak geweest met de Heer van de Horst, dat de opbrengsten uit Johanna's goederen ten gunste moesten komen aan de rk statie Eerbeek/de Horst volgens de verdeelsleutel: een kwart voor de armen en driekwart voor de pastoor. Een schriftelijk bewijs hiervoor heb ik nog niet kunnen vinden, maar het is de praktijk geweest tot ver in de 19e eeuw. Omdat de rk kerk in 1750 officieel verboden was, kon Johanna Reijndts niet rechtstreeks aan de statie legateren. Maar wel aan het lid van de familie Hackfort, die evenals zijn voorouders, een leidende rol zou gaan spelen in de rk gemeenschap van Loenen en omgeving.

Meer dan honderd jaar voerde de familie Hackfort het beheer over de nalatenschap, ook na de officiële stichting van de rk parochie van H.Antonius Abt te Loenen in 1853. Een jaar later krijgt de parochie goedkeuring van de aartsbisschop J. Zwijsen, en de familie Hackfort stemt daar volledig mee in, om de door Joanna Reyms[3] aan de rk gemeente vermaakte gelden en bezittingen over te plaatsen in de hoeve 'de Grote Modderkolk' in Loenen. Op 27 juni 1854 wordt de koop in Herberg Den Eikenboom te Loenen gesloten. Tussen het kerkbestuur en de familie

---

[3] In stukken, brieven en notulen van de parochie na 1853 wordt gesproken over 'de fundatie van Joanna Reijms'.

Hacfort groeit een gespannen verhouding en er ontstaan 'kwesties'. Een ervan betreft de papieren van de nalatenschap van Johanna Reijndts. Die bevinden zich nog steeds op 'de Horst'. Het kerkbestuur wil zelf de goederen beheren. Uit de fundatie wordt immers ook de pastoor betaald. De Aartsbisschop beslist: "aangaande Joanna Reyms verbindt zich HWGb Heer hetzij door gebleken verkooping, hetzij door onderhands of andere geschikt bevonden wijze de goederen tot die fundatie behoorende te zullen overdragen aan het kerkbestuur". Het antwoord van Caspar Floris Hacfort tot ter Horst: "Ik ben bereid de goederen van Joanna Reims op de minst kostbare wijze aan het kerkbestuur krachtens de op mij bij boedelscheiding verleende volmagt over te dragen." Op 18 oktober 1861 ontvangt het kerkbestuur de betreffende documenten. Daarmee heeft de familie Hacfort haar taak als executeur-testamentair na bijna honderd jaar beëindigd.

We nemen aan dat de bijna veertig akten, die duidelijk bij elkaar horen en waarop dit verhaal is gebaseerd, onderdeel waren van bovengenoemde overdracht. Naast de familie Hackfort blijkt Johanna Reijndts een belangrijke financiële steunpilaar geweest te zijn van de rk gemeenschap van Loenen, Eerbeek en Beekbergen. Zij heeft de basis gelegd van de rk armenzorg, en uit haar nalatenschap kon die zorg én de pastoor worden bekostigd.

Hiermee zijn de vragen beantwoord over de betekenis en herkomst van de oude akten in het parochiearchief van Loenen.

Aanvullende genealogische gegevens van Johanna Reijndts zijn schaars. De bundeling en inhoud van de akten doen vermoeden, dat Reijnt Jansse van wie zij erfgenaam was, en die de centrale figuur is in alle voorgaande aktes tussen 1655 en 1700 haar vader was. Zijn echtgenote was Jenneken Willems. In enkele aktes worden vier kinderen van hen genoemd: Lubbert, Evert, Geertien, en Maria. Geen Johanna. Mogelijk is Jenneken Willems overleden ± 1675 en hertrouwde Reijnt Jansse met Hendrickje Hermans. Een echtpaar met deze namen laat op 14 december 1684 in de rk statie van Duistervoorde een dochter dopen met de naam 'Joanna'. Dit zou 'onze' Johanna Reijndts kunnen zijn. Reijnt Jansse zelf overleed vóór 1709.

Verteringen, geboortes en twist in De Vos

Herman Blom

Naar aanleiding van het artikel over de herberg "De Vos" in Oeken door S. Laansma in De Marke van Oktober 2004 zou ik de volgende aanvullingen willen geven In het markeboek van de mark Oeken kunnen we in de verslagen van de markevergaderingen meer gegevens vinden over de kasteleins van de herberg. De verteringen van de vergadering in 1820 werden voldaan aan J.Roger. Over de jaren 1822,1824,1827, en 1828 aan P.JMangin of vrouw Mangin.In 1830 en 1837 aan Joh.Heijnen.
In de Kadastrale.Atlas wordt J.Heijnen vermeld als eigenaar van boerderij Klaphekke {Buurtweg 37}

In het doopregister van de R.K.Kerk in Brummen wordt de geboorte vermeld van een dochter Louisa op 4 Mei 1834 en een zoon Fransiscus op 9 Oktober 1835 van Petrus Mangin en Joanna Wilhelmina Westhoff. Laatstgenoemde overleed op 3 november.1851
Petrus Mangin overleed op 7 Mei 1857.

Op 8 Juni 1834 wordt de geboorte vermeld van een zoon Hendricus van Johannes Heijnen en Joanna Uiting en op 2 April 1840 van een zoon. Wilhelmus Joh. Hendricus overleed op 23 Nov. 1857 en zijn jongere broer op 5 Oktober 1857 op 17-jarige leeftijd.

Wat betreft de uitslag van de twist om de vogel van het St Jansschutters-Gilde, vinden we meer in het gedenkboek "Daar komen de schutters" van de hand van P.Verbeek, verschenen in 1989. De vogel was in handen gekomen van de fam. Cromhout als onderpand voor een niet betaalde rekening en via vererving aan Teuntje Markvoort, de vrouw van Cromhout, die gemeentesecretaris was geweest. De bestuurderen van het gilde eisten de vogel weer op. Na vele wederwaardigheden met het gilde en tussen de familieleden onderling bemoeit het Gemeentebestuur zich met de zaak en wordt de vogel teruggegeven aan het gilde tegen een vergoeding van de getaxeerde waarde, welke aan de Diaconie moet worden betaald.

"De Buthe" te Oeken, ooit door familie Douwes Dekker bewoond

S. Laansma, Zutphen

Waar nu het burgerhuis 'de Buthe' staat - Zutphensestraat 378 - stond meer dan een eeuw geleden een fraai landhuis, ook de Buthe geheten (eveneens gespeld als *Buijthe, Buijte* en *Butte)*, dat door overlevering bij enkelen bekend is. Niemand van nu heeft het ooit gezien, want het werd reeds in de 19e eeuw afgebroken. In het volgende een overzicht van de opeenvolgende eigenaren en bewoners, waaronder de familie van de beroemde schrijver Multatuli, Eduard DouwesDeker

Het geslacht Noordinck

Wanneer het Huis De Buijte ontstond is, is niet bekend. Het was al omstreeks 1675 eigendom van] Johan Noordinck, Scholtus van Brummen. Het blijft in de handen van deze familie, totdat het in 1714 overgaat naar Adriaan Baron Sloet, voor 2400 carolus-guldens en een dubbele ducaat. Het geslacht Sloet had de Buthe tot 1784 in eigendom, waarna het werd verkocht voor 5820 gulden aan Freule Alexandrina Henriëtta van Rouwenoort

De volgende bezitter van de Buthe, in 1804, is de Friese portretschilder Taco Scheltema, voor 9000 gulden. Deze had zich tot een verdienstelijk kunstenaar ontwikkeld, maakte daarvoor reizen naar Düsseldorf en door Saksen.Hij bewoonde het pand met zijn gezin tot 1809. Dan komt de Buthe in handen van de arts Pieter Swaving, voor niet minder dan 19 000 gulden

Waarschijnlijk woonden hij en zijn vrouw slechts enkele jaren op de Buthe, in ieder geval werd Swaving in 1824 burgermeester van Zutphen, waar hij zich ook een huis kocht, van waaruit hij De Buthe op zon- en feestdagen bezocht. Na diens dood ging zijn weduwe er weer voor vast wonen. Haar zoon mr. Willem erfde het goed in 1842 , overigens een tragisch jaar voor hem: zijn één jaar oude dochtertje Johanna overleed. Twee dagen later schonk zijn vrouw het leven aan een meisje, dat opnieuw Johanna werd genoemd. .

In 1859 kreeg de Buthe een bewoning die later nationale bekendheid zou

opleveren, het werd nl. verhuurd aan Jan Douwes Dekker, wiens beroemde broer Eduard (=Multatuli) er later zijn vrouw en twee kinderen bij liet wonen. Eerst meer over Jan, die net als Eduard in Indië had gewoond, waar

De Buthe volgens een ets van H. Spies uit 1826
(collectie Sted. Musea Zutphen)

hij een tabaks-plantage bezat Het ging het gezin van Jan goed; er werden drie kinderen geboren. Met verlof in Nederland verbleef de familie eerst in Delft. Vervolgens verhuisde het gezin naar Brummen (1859), de Buthe dus. Op de Buthe werden zij bijgestaan door Johanna Delfos den Doorn, een in Coevorden geboren dochter van een oud-militair. Zij was huishoudster en het is niet uitgesloten, dat zij ook in Indië bij het gezin Douwes Dekker verbleef.

Eduard Douwes Dekker, Multatuli dus, inmiddels ook in Nederland, bracht in 1860 zijn vrouw, Everdine Huberte Baronesse van Wijnbergen, en hun zoontje Eduard, tijdelijk naar de Buthe. Of hij er zelf heeft gelogeerd is niet bekend. Ook het verblijf van zijn vrouw en kind staat niet in het bevolkingsregister van Brummen geregistreerd. Dat is wel het geval met huurder Jan Douwes Dekker en diens huisgenoten. Overigens heeft hun verblijf in Brummen niet lang geduurd. In 1861 vertrokken Jan Douwes Dekker en de zijnen naar 's-Gravenhage. Het gezin van zijn broer reeds eerder. Vermoedelijk heeft de Buthe sindsdien leeggestaan. Dat neemt niet weg, dat eigenaar mr. Willem Swaving er stellig meerdere malen heeft vertoefd. Al was het maar om het alleenstaande huis te inspecteren en een bezoek te brengen aan de ernaast gelegen Herberg De Vos, die hij ook in eigendom had.

Nog eenmaal lezen we een bericht over De Buthe, in de Zutphense

Courant van 17 januari 1863. Eigenaar Swaving, Bewaarder der Hypotheken en het Kadaster in Zutphen, liet een advertentie plaatsen. Kennelijk was er in die winter bij storm een zware eik geveld, "*Op 27 januari a.s. wordt publiek geveild eene zware gevelde eik op de Buthe*". Het is waarschijnlijk dat ook het landhuis zelf zware schade had opgelopen, gezien de afbraak die kort daarop volgde

Afbraak

In 1865 komt een eind aan de bijna 200 jaar oude historie van het schitterende Herenhuis de Buthe. Bij een aankondiging in de Courant van 15 juli gaat het om een V*erkoping voor afbraak.* Als lezer hoop je dan nog dat het huis, dat zich kennelijk niet meer in zo'n beste staat bevond, door een historieminnende kapitalist zou worden gekocht, ter restauratie. Maar helaas. Voor *f* 1620 werden herenhuis, koetshuis en stalling gekocht door de koopman Jacob Franken uit Zutphen. Over de 4 ha erbij behorende grond wordt niet gerept .

Veertien dagen later een advertentie die de verkoop van de "afbraak" van de Buthe tot doel heeft: "*Onderscheidene perceelen palen, gebinten, ribben, balken, planken, deuren, ramen, kozijnen, trappen, sporen, pannen, metselsteenen, biksteenen, bremer vloeren, estrikken, ijzeren platen, grote blauwstenen paardenbak', enzovoor*".' Alles afkomstig van het GESLOOPTE Heerenhuis met koetshuis en stalling, op genoemde buitenplaats gestaan hebbende'. En daarmee viel het doek over de oude buitenplaats.

Op een iets andere plek dan waar de Buthe zich bevond, werd een tiental jaren later een boerderij gebouwd, pal naast Herberg De Vos. Het was de familie Korenblek die er zich omstreeks 1875 vestigde. Ruim 25 jaar later verbrandde de boerderij. Herbouw volgde. In 1971 werd het pand gekocht door Gerrit-Jan van Enck, die er een paardenbedrijf bij stichtte. Doch ook deze boerderij was geen lang leven beschoren. In 1988 werd de hoeve door brand verwoest. Van Enck stootte de manege af aan Aris van Manen en bouwde zichzelf een nieuwe Buthe. De echte oude Buthe, nu weiland, lag wel 40 meter achter de huidige.

Noot. Het oorspronkelijke artikel werd door ondergetekende bewerkt; minder details over alle vroegere bewoners van De Buthe, meer over de echt belangrijke bewoners zoals de familie van Multatuli. Het artikel werd in 1991 gepubliceerd in *Nederlandse Historiën.* Markelid Jaap van der Weel attendeerde me erop. PW

Multatuli en de band met Brummen

Piet Willemsens

Iedereen kent Multatuli, oftewel Eduard Douwes Dekker, schrijver van *Max Havelaar*, het belangrijkste Nederlandse boek van de 19e eeuw. Althans, dat zegt de biograaf Dick van der Meulen in zijn dissertatie van vorig jaar. Dit boek kreeg ik te leen van aftredend Brummens burgemeester Wim Kozijn, omdat er enkele boeiende passages in staan die over onze gemeente gaan, Oeken wel te verstaan. Nóg een boek kreeg ik van onze literair *angehauchte* burgervader: Het leven van Tine Douwes Dekker, door Nelleke Noordervliet. Ook in dit boek flonkert Brummen!

Multatili is vooral beroemd geworden door zijn roman *Max Havelaar* dat over de moeizame relatie tussen het 19e eeuwse Indië en Nederland gaat, doorweven met romantische verhalen, o.a. Saïdhja en Adindha. Na zijn maatschappelijke mislukking in Indië keerde Eduard Douwes Dekker naar Europa terug, en schreef in Brussel op een koud armoedig zolderkamertje in enkele weken tijd zijn meesterwerk, dat op elke *canon* van onze literatuur voorkomt. Toen hij het manuscript in 1859 ongeveer klaar had, stuurde hij het naar Holland, om het kritisch te laten nakijken door zijn (eerste) vrouw Tine, die op dat moment in… ja zeker, Brummen logeerde!

Verlovingsbrieven

Tja Brummen; hoe dat zo? Daar verbleef op dat moment - in totaal minder dan een jaar – zijn broer Jan, die later als gasten in huis kreeg Eduard's vrouw Tine en de twee kinderen. De relatie tussen Eduard en Tine is altijd stormachtig geweest, het zou op een scheiding uitlopen, maar intussen hadden die twee elkaar ook heel mooie liefdesbrieven gestuurd. Die zijn weer te vinden in een ander boek, *Verlovingsbrieven,* waarvan een aantal in Brummen *besteld* is. Ook de verhouding tussen Eduard en broer Jan, die zich toch over zijn gezin ontfermde, was niet altijd zo vredig. Ooit hadden ze op Java samen een suikerplantage beheerd.

Voldoende over de achtergrond van Multatuli; wie alles over hem wil weten, moet beide boeken zelf maar lezen. Nu enkele passages betreffende Brummen uit de biografie van Multatuli. Op pag. 407:

"Het was niet van harte dat hij zich met zijn gezin wilde herenigen. Op 7 januari drong hij er bij Tine op aan dat zij en de kinderen voorlopig bij Jan in Brummen zouden blijven. Hij vond zijn vooruitzichten op dat moment nog

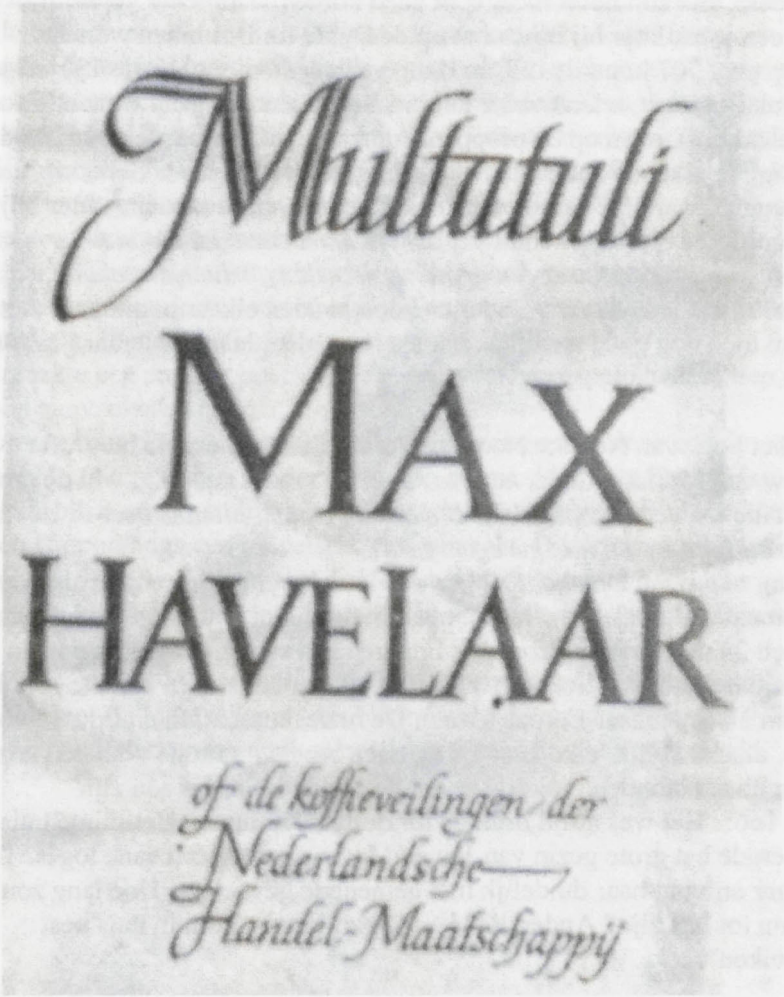

Cover van de eerste druk van de Max Havelaar, 1860

te wankel – al kan men zich afvragen of hij wellicht ook tegen het gezinsleven heeft opgezien. Immers, de vorige herenigingspoging was niet zo geslaagd geweest. Hun armoede was daaraan natuurlijk debet, maar ongetwijfeld had ook het "vrije leven" van de afgelopen jaren hem parten

gespeeld. Het zou nooit meer echt goed komen ". In ieder geval, zijn gezin gaat een week later bij broer Jan op de Buhte in Brummen wonen.

Op pag. 707 komt de in Den Haag gepleegde moord op de 13e jarige Marius Bogaardt, wiens vader later in Brummen zou gaan wonen (Groot Engelenburg), even op de proppen. Aanvankelijk behoorde ook *Edu,* de weinig oppassende zoon van Multatili, tot de verdachten. Gelukkig, zouden we zeggen, werd hij van die verdenking ontheven, maar zijn vader blijft gebrouilleerd met zijn zoon: "*Hy schynt te meenen dat het niet-vermoorden van de jonge Boogaardt een grote verdienste is, die hem schoon wascht van al zijn beroerdheid*". Vader en zoon zouden elkaar nooit meer zien; Edu kwam toch nog goed terecht, eerst als journalist, later als leraar Frans (pag 721).

Nu het boek van Nelleke Noordervliet. Het is geen exacte biografie over de vrouw van Multatili, meer een *vie romancé* , maar het volgt wel de grote lijn van Tine's leven. Op pag. 17: "*Baronesse ben ik, althans heet ik, de titel staat bij mijn weten niet geregistreerd*".

Pag 131: "Jan Douwes Dekker was later bereid zijn schoonzuster en twee kinderen onderdak te verlenen, maar met Eduard had hij gewoontegetrouw binnen 24 uur slaande ruzie. Als Eduard zijn zwangere vrouw en zijn zoontje liefhad, dan liet hij hen bij Jan op de plantage en maakte zelf dat hij op Jan's kosten naar Europa kwam. De ruzies tussen Jan en Eduard vond Tine afschuwelijk; elke keer als de twee broers met rode verbeten koppen tegen elkaar stonden, vreesde ze dat de breuk definitief zou zijn"
Pag. 166: "Het was altijd druk op de Buthe, Brummen. Het ruime huis herbergde het grote gezin van Jan en Marie, en er waren vaak logés. Tine's zwager ontving haar duidelijk met gemengde gevoelens. Hoe lang zou ze hen nu tot last zijn? Anderzijds konden ze Tine's hulp in huis best gebruiken".

Mijn man boos

Pag. 177: "Ik had in Brummen weinig tijd om mijn man te schrijven. Daar was hij boos en verdrietig om. Hij zat daar alleen in Brussel op een koud kamertje met stijve vingers en verminderend gezichtsvermogen, zijn boek te schrijver en te kopiëren, onzeker over het oordeel van de buitenwacht. Onverwacht stuurde hij mij een kopie van zijn aanstaande boek, Max Havelaar. Wat een werk moest het geweest zijn! Mijn hart werd zwaar toen ik het pak opende en de vele dichtbeschreven vellen zag in het zo bekende handschrift, dat door kou en ontbering op sommige plaatsen bijna onleesbaar

was. Ik huilde bij het verhaal van Saïdjha en Adhinda, zoals velen na mijn gehuild hebben om het lot van die arme kinderen. Ik had een mateloze bewondering voor Eduard's boek. Ik geniet van de briljante stijl, van de taal die zich onverwacht in soepele schoonheid openbaart. Ook ik kom in het boek voor. Maar ik ontken mijn identiteit, ik ben eerst en vooral Everdine van Wijnbergen. Geld hadden we niet. Aan het eind van het jaar 1859 kwam hij een paar dagen naar Brummen (zou dat waar zijn? PW), waar hij het huis de Buthe vulde met zijn warmte en aanwezigheid".
Pag 182: "Mijn man trachtte als maar geld te verdienen met spelen in casino's, maar de winsten waren matig. We wachtten op het verschijnen van De Havelaar. In mei 1860 of daaromtrent was het boek er en het veroorzaakte een enorme opschudding, zoals Jan voorspeld had, al liep de verkoop aanvankelijk traag".

Tine zag haar plaats naast Multatuli spoedig ingeruild door enkele andere schonen. In feite was hun beider leven een drama. Maar het boek *Max Havelaar* blijft onvergetelijk mooi. Naast de opmerkelijke film van tien jaar geleden is er onlangs een toneelstuk van gemaakt. Bij de opvoering in Deventer (15 februari jl.) waren ook een behoorlijk aantal liefhebbers uit Brummen. Allicht, zó 'n kans! Fijn dat in het boek een spoortje Brummen zit.

Het boek is nu 145 jaar oud, en de loftuitingen houden maar aan. In 2002 werd het door de Maatschappij der Nederlandse letteren uitgekozen tot het belangrijkste letterkundig werk aller tijden. Het is in 40 talen vertaald.

De familienaam "Eerbeek"

De Eerbeekse dichter Willem de Mérode (1887-1937) laat weer van zich spreken, indirect althans. De in dit blad vaker vermelde auteur Hans Werkman, biograaf van De Mérode, schreef onlangs een boek over de sterk aan hem verwante Zwolse schrijver J.K.van Eerbeek. Zij gelden als de twee belangrijkste vertegenwoordigers van de literaire stroming Jong-Protestanten uit de jaren twintig en dertig.

In De Stentor van 2 december jl. staat een uitgebreid artikel over die Van Eerbeek, wiens *naam* voor de lezers van De Marke wellicht het interessantst is. "De persoonsnaam *Eerbeek* is zeldzaam, ontdekte Werkman. Behalve in Dalfsen en omgeving, waar de schrijver korte tijd les gaf. Hier woonden destijds 25 dragers van die naam; hiervan had Van Eerbeek twee jongens in de klas. Toeval? Werkman waagt zich niet aan speculaties.

Nu over de schrijver Van Eerbeek, een pseudoniem, want hij heette Meinart Boss 1898-1937. Bakkerszoon uit – zoals gezegd – Zwolle. Hij hield kennelijk van naamsverandering, want zijn eerste optreden als schrijver ging onder de mooie naam *Van Kempen*, naar Thomas à Kempis, en de naar hem genoemde straat in Zwolle waar hij als kind woonde. Maar vanaf 1929 is hij daarop uitgekeken en noemt hij zich J.K.van Eerbeek, naar de woonplaats van zijn grote voorbeeld Willem de Mérode.

Of Van Eerbeek nog gelezen wordt betwijfelt Werkman, maar voor de liefhebbers noemt hij zijn belangrijkste boeken. Ten eerste *Lichting 18*, dat een goed en kritisch beeld van de gedemoraliseerde wereld na de oorlog van 1914-18 geeft. Ten tweede, *Strooschippers* (1934). Verder *Burgers van Nijstad*, over zijn eigen Zwolse wijk en verhalen over het Huis van Bewaring waar Van Eerbeek les gaf aan analfabeten. PW

Oproep aan de lezers

Elke lezer van De Marke kan zijn vereniging een dienst bewijzen, door het blad ook aan vrienden en kennissen voor te leggen! Met de vraag: wil ook jij lid worden? De ervaring is dat, als de mensen eenmaal kennis hebben gemaakt met ons ledenblad, ze best graag lid van De Marke willen worden. De voordelen ervan zijn:

- Interessante artikelen uit je eigen gebied. Het is een stimulans om zelf iets (meer) aan historisch onderzoek te doen in je eigen dorp of regio. En er eventueel zelf een stukje over te schrijven!
- Het lidmaatschap kost slechts € 14 per jaar. Aanmelding bij secretaris Clara Uenk, Eerbeek; tel. 0313-652 553.
- Behalve tweemaal per jaar dit mooie blad, kent De Marke nog vele andere activiteiten, vooral de lezingen. Gemiddeld wel acht avonden per jaar, in een van de plaatsen van ons werkgebied.
- Een aantal keren per jaar stuurt de secretaris een bulletin aan alle leden, met daarin, behalve een aankondiging van de a.s.lezing, een lijstje van aangeschafte boeken, die de leden gratis uit de eigen bibliotheek kunnen lenen.
- Nóg meer leuks aan De Marke: twee keer per jaar organiseert deze club een boeiende EXCURSIE, per bus of eigen auto. Resp. een hele dag en een halve dag. Soms is de animo zo groot, dat er een "stop" zit op het aantal deelnemers.

De conclusie kan duidelijk zijn: direct na lezing van dit blad het aan anderen doorgeven en hen wijzen op de aangename gevolgen van het lidmaatschap van De Marke!